

Lumea într-o replică

ȘTEFAN IUREȘ

„Cum să trăiesc fără numele meu? V-am dat sufletul, lăsați-mi numele!”

Arthur Miller: „Cazanul” *

Tobe, bătaie de tobe, crescendo darabună de tobe, asurzitor concert de tobe bubuitoare: executarea sentinței capitale are loc conform tradiției... Dar ce a stat la baza tradiției? Vrea zgometul acesta să imite rostogolirea tunetelor în înălțimi minioase, cu tot cortegiul de implicații transcendente? Ori nu-și propune decât să acopere strigătele de protest ale oșaditului împotriva semenilor ce-i iau viața? Explicația liturgică și explicația prozaică se contopesc, probabil; streangul de pe gitul lui John Proctor e împletit, tot așa, din două funii mai subțiri, unite să-l sugrume.

Procesul vrăjitoarelor din Salem l-a fascinat într-atît pe Miller încît evocarea dramatică a procesului se întrerupe de cîteva ori, lucru neobișnuit, lăsînd loc comentariului socio-istoric, cu includeri de fișe psihologice și incursiuni eseistice în problema miturilor. Libertatea de creație în raport cu arhiva nu-l scutește, ci îl îndeamnă să se cufunde în apele tulburi ale trecutului — nu atîta tulburi cit. mai ales, sîrăce în oxigen. Acel 1692 într-un tîrg înăruit din Massachusetts rimează în mod straniu cu anii de la jumătatea veacului al 20-lea pe toată suprafața Statelor Unite, bîntuite de mc. carthysm, molima furioasă a suspiciunii politice. Întelegerea resorturilor care mișcă temutele comisii pentru cercetarea activităților anti americane trebuie căutată la originile societății anglo-saxone din Lumea Nouă, decide scriitorul; scufundîndu-se în timp, va cobori mai adînc decît oricine altul, pînă în zone la care presiunea este incalculabilă, atotstrivitoare. Dar primele imagini invitate prin vizor nu sînt terifiante, ci numai mohorîte. Corabia „Mayflower”, care, într-o zi a anului 1620, aducea din Anglia 102 puritani autoexilați, ar fi avut ca ținută ținutul blînd al Virginiei, și numai capriciul vînturilor și al curenților oceanici hotărîse debarcarea pe pămîntul cu ierni aspre din nord, în ținutul care, ulterior, avea să se numească Noua Anglie. Exodul transatlantic al „protestanților independenți”,

persecutați în propria lor țară pentru intransigența cu care vroiau să „purifice” biserica de orice rămășiță a ierarhiilor clericale și a fastului romano-catolic, impune cercetătorului de peste secole obligația de a da atenție profilului moral reflectat în traiul cotidian. „Aveau ca trăsătură comună” — scrie André Maurois, în a sa „Istorie a Angliei” — „o profundă aversiune pentru veselie... o dragoste pasionată pentru libertățile civice, gustul vieții simple și al unui cult fără strălucire... Nu că n-ar fi fost sensibili la o anumită poezie, dar preferau poezia Ecclesiastului și a psalmilor celei a lui Spenser și a lui Shakespeare. Dădeau copiilor lor nume de patriarhi sau de războinici ebrei, își ziceau unul altuia „frate cutare” sau „soră cutare” și credeau a fi noul popor al lui Dumnezeu, însărcinat să-i exterminine pe amalecitiți de la curte. Citirea permanentă a Bibliei li făcea să trăiască într-un vis colectiv și sumbru, adesea nobil. Ei condamnau teatrul, aveau oroare de păcat, mai ales de cel trupesc, se îmbrăcau cu o modestie voit demodată și se rudeau pe cap ca să-și arate disprețul față de curtezanii cu perucile buclate. Pe scurt, erau triști, onești, insuportabili și dirji.” Așadar, vitregia climatului, nordic li se potrivea perfect; puritanii, sancționînd în-timplarea, au rămas în Massachusetts.

De la debarcarea aceea întru Domnul și pînă la clocotul „cazanului” din Salem au trecut 72 de ani. Este exact vîrsta Rebecăi Nurse, una dintre femeile spînzurate sub acuzația de vrăjitorie. În Massachusetts domnește teocrația; cuvîntul Bibliei dictează legea; problema este cine, cum, în ce împrejurări citește și interpretează acest cuvînt mai presus de oameni. Șapte decenii fac un răstîmp suficient de lung pentru ca omogenitatea inițială să facă loc unui început de destrămare. Primul clivaj apare în repartitia hunurilor: în valurile de coloniști debarcați succesiv, nu toți au fost la fel de întreprinzători, de harnici, ori, pur și simplu, de norocoși; așa că proprietarii a sute de pogoane de pămînt

* „Vrăjitoarele din Salem”.

arabii și de pădure sînt conștienți cu niste coate-goale, dormind mai des în șant decît în paturi, pradă alcoolului și disperării. Pizma, care nu așteaptă decît un prilej de dezordine pentru a izbucni cu violență de incendiu, nu a rămas atributul numai al celor lipsiți de mijloacele traiului: unii, dornici să-și îndoiască averea, se uită clioriș peste gardul vecinilor și, în nopți de nesomn, caută să audă glasul cerese care să le bîncuvințeze pofta, altfel înavuabilă; pînă la urmă, desigur, se vor autoconvince că l-au auzit. Dar, biserica? De ce omul de pe amvon nu osîndește, cu toată autoritatea credinței sale nepătate, această încălecare a unei dintre Porunci? Simplu: pentru că nici pe el nu l-a ocolit corozivitatea morală. Pastorul Parris a fost negustor înainte de a se preoți, urmele au rămas, în predici el stăruie la nesfîrșit asupra unor interese bazate pe tot felul de acte și ipotezi, „de parcă am fi la meza” — cum spune, scribit, John Proctor, unul dintre enoriașii care a pus cîndva acoperișul bisericii din Salem, înșă acum, de sila lui Parris, calcă rar pragul sfîntului lăcaș. Fiecare parte păstrează pentru sine evidența păcatului celeilalte: Proctor, imaginea sfîșnicilor de aur confecționate cu banii obștei, pentru a satisface vanitatea goală a pastorului (unde s-a dus „gustul pentru un cult fără strălucire?”); pastorul Parris, cifra precisă a „absențelor fermierului de la slujbele duminicale și de cîte ori Proctor a fost găsit, duminica, nu la strană, ci pe cîmp, la plug (așa cîntă el ziua sfîntei reculegeri?)”. Cînd cazanul urii va duduia mai năprasnic, fiecare va recurge, cu palimă, la dovezile strînse. Argumentele teologice vor înfrunta bunul-simț comun — și, vai de cine va fi mai descoperit!

În alte cazuri, situația se prezintă mai puțin simplu. Frustrarea instinctului matern poate împinge la crimă? Aglutinînd orbește fapte disparate, Ann Putnam se adresează teologului Hale cu întrebarea tulburătoare: „Dumneata găsești că-i firese să mi se prîpădească șapte copii chiar în ziua în care s-au născut?” Nu, firese nu e, numai că e o anomalie în ordinea biologicului, nu o intervenție ocultă sub impuls malefic. Dar acolo unde medicul patolog al anilor 1970 ar fi vorbit despre avortul genetic cauzat de o aberație cromozomială, omul de „știință” din 1692 reține — cu groază, totuși reține — explicația Annei Putnam, după care vinovăția o poartă bătrîna Rebecca Nurse, dovada fiind cei 11 copii și cei 26 de nepoți ai Rebeccei, „toți în viață”. Cu toate acestea, chiar în paroxismul crizei de fanatism paranoic din Salem, capul cărunt al Rebeccei n-ar ajunge să putrezească în streang, dacă Francis Nurse, bărbatul ei, n-ar fi un fermier cu pămînt mult, dacă gospodăriile „vrăjitorilor” n-ar fi scoase la meza, dacă Thomas Putnam, soțul Annei, n-ar avea destui bani ca să le cumpere, una după alta, Diavolul a fost văzut în tovărășia concurenților noștri, deci isteria demascărilor rentează, vorbiți,

copii, completați lista, tribunalul legalizează crimele cucernice, iată-ne deasupra potrivnicilor noștri, precum în cer, așa și pe pămînt! Cîteodată, cei drept, se strecoară o notă afurisită de falsă chiar pentru urechi bine astupate cu corăa exlaviei — dacă lui Walcott îi mor sistematic porcii, asta trebuie să fie pentru că vecina, Martha Corey, citește nu se știe ce cărți — dar prostia dă din aripi într-un stol prea mare, compact, sub umbra căruia nu se mai poate ride; cine ride nesocotește tribunalul, iar cine nesocotește tribunalul, într-un finut bîntuit de puterile întinericului, înseamnă că este înțeleș cu aceste puteri. Controlați-vă mușchii feței!

„Știi, domnule Proctor, că tot acest proces se întemeiază pe convingerea că glasul cerului vorbește prin acești copii?” Clasică inocență arată cîndat în cazul Salemului. Concedată de stăpîna ei, mica servitoare Abigail Williams e foarte frumoasă, foarte senzuală, foarte dotată pentru teatru. Urmașii imigranților de pe „Mayflower” își mai declară orărea față de senzualitate, nu se duc niciodată la teatru și habar n-au de arsenalul actoricesc al transpunerii, dar pot da credit, în împrejurări speciale, luminii de pe „un chip ingereș”. Adulterul lui John Proctor, răstăcirea efemeră pe care frigiditatea Elisabetei Proctor o explică, fără a o face iertată nici în lăuntru, nici în afara universului protestant, ar rămîne un eveniment de conștiință, de n-ar exista mobilurile de răzbu-nare ale lui Abigail; în toila luptei cu uneltele Diavolului, o acuzație de vrăjitorie în plus nu are decît valoare cantitativă — și în zadar John Proctor, mărturisind legătura extraconjugală, strigă adevăratul mobil al învinuirii: (Abigail) „N-are decît un giud: să tropîie cu mine pe mormintul soției mele!” Abigail singură n-ar fi destul de convingătoare, cînd mărturia ei ar fi cîntărită cu contramărturia celui ce își îngroapă cîntec puritană ca să oprească brațul crimei; dar Abigail e invincibilă atunci cînd acționează din ea relevă, la nevoie, apăsătorii unui director de scenă, de bagheta căruia ascultă necondiționat Betty Parris, Mercy Lewis, Susann Walcott și, cu potențieri, Mary Warren, minore cu trasa facilă, reunite în trupă din inconștiență, mai întii, din lașitate, pe urmă: jocul lor mediocru (confuzia aceea ieftină dintre autentică frică (de efectele primelor minciuni) și mimatul frig (sub vîntul satanic) se află la îndemîna oricărui adolescent care își clătînește dinții. Dacă fetișurile sint eruzute, este numai pentru că obscurantismul adulților cu puteri discreționare a atins și depășit punctul de non-întoarcere. Pe asemenea mărturie, teocrația Noii Anglii mizase deja, imprudent, întreaga sa autoritate. În ultimul deceniu al secolului al 19-lea, statul-major al armatei franceze, cu prestigiul prins în ștele afacerii Dreyfus, n-a găsit nici el o soluție mai bună decît aceiași luptă prelungită, încăpățînată, criminală, spatele fiind proptit de zidul minciunii dinții. Vice-guvernatorul Danforth, președintele tribunalului

suprem din ținutul Boston, la 1692, e rudă, prin spaima de răzgidire, cu ministrul de război al celei de-a treia Republici. Mercur, și cu multe alte mărimi faimoase, dintotdeauna și cam de peste tot.

„Cazul” e plin cu sînge nevinovat. Dincolo de cite plutește în ceruri rapide ori se mișcă, în elipse verticale, printre bulboarele lui, interese, convenții, eresuri, doctrine, instincte, sentimente și resentimente, refuzări și defuzări, interesează întrebările lui Arthur Miller, încorporate în imagini, dar adresate și explicit. O întrebare fundamentală: ce a fost bun în puritani? Și alta, derivată: care este moștenirea, istoricește constituită, lăsată conștiinței Americii, de către puritanismul primelor colonii? Universalitatea tipurilor milleriene nu numai că nu contrazice perimetrul psihic național, dar — urmînd destiul oricărei capodopere — ar fi fost de neconceput fără implantarea solidă în tradiții specifice. Moștenirea a fost lăsată de oameni suficient de puternici ca să-și biruie curesurile, dealtfel numeroase. Fermierul Giles Corey, octogenar zdrăvăn, îndărătnic și șiret, deprins, într-o viață de procese, cu toate chițibușurile juridice, rezolvă prin martiraj dilema: ori se recunoaște aliat cu Antierist, și își sfîrșește zilele în temniță, ori neagă, și atunci merge la spînzurătoare, lăsîndu-și fiii pe drumuri, căci i se va confiscă averea. Giles Corey alege o a treia cale, a muțenici. I se pun pietre grele pe piept, coșul pieptului e strivit, omul moare, dar silaba nesmulcă prin tortură l-a lăsat neosîndit, nici de sine, nici de alții, iar ferma le-a rămas fiilor săi. Alt caz de conștiință îl oferă pastorul Hale, specialist în „demonologie”. Pentru el, ghilimelele nu există, a studiat enorm, crede fierbinte, vrea să facă bine. Vine de la Beverly la Salem ca un profesor chemat la un consult, cercetează felurite simptome ale prezenței Necuratului, diagnostichează, participă la declanșarea morții judiciare. Dar primele dovezi ale răzburărilor travestite în voință dumnezeiască îl îngrozesc, cere răgazuri, expertize răbdătoare, nepărtinire, confruntări serioase, încetarea presiunii. Depășit, neascultat, convins că a slujit fără voie o înscenare monstruoasă, se întoarce printre cei

amenințați cu ștreangul, pentru a-i ruga să mintă și să se salveze mintînd. Dacă fermierul Corey tace sub bolovani ca să-și păstreze pentru urmași pămîntul, pastorul Hale ajunge să invoce minciuna ca să mai păstreze în sine, sub sfărîmăturile jaluiciei lui competente, un petec de cer curat. Cazul lui John Proctor e cel mai simos, cel mai banal, cel mai dens în semnificații. John Proctor nu-și amintește a șaptea poruncă a Decalogului, e sătul de iadul din predică, a părăsit o dată cu Abigail, dar mișcă pămînt și cer ca să-și merite iarăși căminul, să-și seacă soția din urgie, să prăbușească esafodajul denunțurilor, să învingă, la el și la alții, expectativa neintervenției. O sarcină suspendă execuția Elisabethiei, dar mascarada singeroasă aduce lațul deasupra lui John. Omul vrea froneție să trăiască, vrea grozav să apuce limpezirea în zile mai bune. Deocamdată, în temniță, i s-ar asigura zile, numai zile, și nu pe degeaba, ci în schimbul mărturisirii că l-a slujit pe Diavol. Mirie, asudă, injură — și, încreșenat, scîrbît, mărturiseste. Nu e de ajuns, spun autoritățile: e nevoie să-și iscălească mărturisirea. După alte împotriviri, gîfînd deznădăjduit, Proctor semnează. Dar numai pentru a smulge imediat hîrtia. Mai înainte de a o lăsa pe mîna altora: „Am iscălit-o. Ați văzut cu toții. Cu asta, gata. Nu mai aveți nevoie de ea.” În zadar vin vorbele cele mai mieroase, argumentele cele mai iscusite. Proctor știe: mărturia lui, a unui om de vază în Salem, ar urma să fie ținută pe ușa bisericii, constituind proba — prestigioasă — că Rebecca Nurse și alți oameni venerabili au murit mințind, că au fost, „cea și el”, vinduți Întămerului. La prețul asta, vitalul John Proctor refuză să trăiască. Plinge de furie, dar rupe hîrtia și mototoleşte zdrențele ei. Tobele bat, un trup cade în gol, o frînghie, rigidizată, zbîrnuc. John Proctor nu-și păstrează cerul, cerul căruia i-a escamotat o poruncă, nu-și salvează pămîntul, pămîntul pe care l-a arat și dumniile. Nu lasă decît un nume, simpla legitimație de Om. Poate fi scris și cu literă mică. Caligrafii tuturor reabilitărilor postume îl copiază oficial, tremurînd.

telex „teatrul” — telex „teatrul” — telex „teatrul”

(Continuare din p. 8)

La al 18-lea Congres al I.T.I., care s-a desfășurat între 11 și 17 iunie la Sofia, Centrul Național I.T.I. din țara noastră a fost reprezentat de o delegație compusă din Radu Beligan, Margareta Bărbușă, Sanda Manu, Hero Lupescu și Oana Măciucă. Recunoscînd marile merite ale artistului român, Congresul a ales ca Președinte de onoare al I.T.I. pe

Radu Beligan. Felicitări din toată inima! ● Vineri 22 iunie a avut loc la sediul A.T.M. plenara lărgită a consiliului de conducere. Artista emerită Dina Cocca a prezentat o dare de seamă bogată, la capitolul realizări și inițiative. Numeroșii participanți la discuții au făcut propuneri interesante privind sporirea eficienței acțiunilor ce se organizează. Dina Cocca a fost

aplaudată ca președinte provizoriu al Asociației. În continuare, în cadrul unei conferințe de presă, Liviu Ciulei, Ion Besoiu și Irina Petrescu au înălțat celor prezenți „filmul” turneului Teatrului „Bulandra” în Statele Unite, evocînd, prin amănunte semnificative, atmosfera acestui nou succes internațional al artei teatrale românești. ●

(Continuare în p. 52)